

5. Strohmeier D., Atria M., Spiel Chr. Förderung sozialer Kompetenzen und Prävention aggressiven Verhaltens durch das Schulprogramm WiSK / D.Strohmeier, M. Atria, Chr. Spiel.

Надійшла до редколегії 15.09.2014 р.

УДК 37.013.42

Ю. В. КЛОЧАН

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ І ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ

Розглядається соціальний супровід прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу наданням їм комплексу соціальних послуг центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Аналізується зміст соціально-педагогічної роботи з прийомними дітьми, дітьми-вихованцями для їх успішної соціальної адаптації в новому сімейному середовищі.

Ключові слова: соціальний супровід, соціальні послуги, соціально-педагогічна робота.

Рассматривается социальное сопровождение приемных семей и детских домов семейного типа путем предоставления им комплекса социальных услуг центром социальных служб для семьи, детей и молодежи. Анализируется содержание социально-педагогической работы с приемными детьми, детьми-воспитуемыми с целью их успешной социальной адаптации в новой семейной среде.

Ключевые слова: социальное сопровождение, социальные услуги, социально-педагогическая работа.

Social accompaniment of receiving families and child's houses of domestic type is examined through a grant to them of complex of social services by the center of social services for family, children and young people. Content of social pedagogical work is analyzed with receiving children, children-pupils for the sake of their successful social adaptation in a new domestic environment.

Key words: social accompaniment, social services, social pedagogical work.

Явища соціального та біологічного сирітства в Україні спричинені соціально-економічними, морально-етичними, психологічними факторами. Згідно з Конституцією України, турботу про дітей від народження до повноліття, позбавлених батьківської опіки, здійснює держава. На жаль, у школах-інтернатах зазвичай немає індивідуального підходу до кожної дитини. Вихованці проживають у подібних умовах, дотримуючи певних норм та правил поведінки, підпорядковуючись чіткому режимові життєдіяльності, що перешкоджає розвитку самостійності, відповідальності особистості. Окрім того, в таких закладах неможливо створити середовища, близького до сімейного, щоб діти відчули атмосферу тепла, турботи, емоційної близькості, пізнали роль матері, батька, особливості сімейного спілкування,

взаємодопомоги тощо, що, безумовно, сприяло б набуттю ними досвіду сімейного життя. Зважаючи на означені проблеми, українська влада зорієнтована на створення прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу, які добровільно виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, сприяючи їх гармонійному розвитку. Функціонування цих альтернативних форм сімейного влаштування дітей можливе лише за умови їх соціального супроводу, що передбачає надання конкретних послуг, різноманітної допомоги в процесі розвитку, виховання дітей. Цю проблему досліджували вчені: Г. Бевз, О. Водяна, Л. Волинець, Т. Голованова, А. Калініна, В. Кузьмінський, Г. Лактіонова, О. Міхеєва, Ж. Петрочко, К. Профатилова, С. Тунтуєва, І. Пеша, Т. Шульга. Вони вивчають питання, пов'язані із соціальним становленням прийомних дітей, дітей-вихованців, особливостями та змістом соціального супроводу прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу.

Мета статті — узагальнити ставлення зазначених учених до соціального супроводу прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, зокрема проаналізувати соціально-педагогічні послуги, що надаються цим сім'ям.

Спершу зазначимо, що дитячий будинок сімейного типу являє собою окрему сім'ю, створену за бажанням подружжя (окремої особи, яка не перебуває в шлюбі), котра добровільно взяла не менше 5-ти, не більше 10-ти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, для виховання та спільного проживання. Приймозна сім'я виконує ті самі функції, але стосовно щонайбільше чотирьох дітей.

Прийомні діти / діти-вихованці оформлюються в сім'ї до досягнення повноліття або закінчення навчання в професійно-технічних, вищих навчальних закладах. За цими дітьми закріплюється статус сироти або позбавленої батьківського піклування, пільги, передбачені законодавством України, а їх утримання фінансується державою. Звісно, між прийомними батьками / батьками-вихователями та прийомними дітьми / дітьми-вихованцями сімейних правовідносин немає. Зазначимо, що дитячому будинку сімейного типу держава виділяє житлову площу, виплати з бюджету на утримання дітей та фінансову підтримку батьків тощо. Приймозна сім'я має влаштувати дітей на свою житлову площу й отримує лише виплати на утримання дітей [4].

Незважаючи на наявні виплати, допомогу держави означеним сім'ям, проблема виховання дітей є актуальною і потребує посиленої уваги центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в процесі соціального супроводу, що пов'язане з особливостями розвитку сироти і позбавленої батьківського піклування дитини. Ці діти можуть бути й вихідцями з благополучних сімей, набувши відповідного статусу з причин смерті чи хронічних захворювань батьків; вони пристосовані до умов сімейного життя, пам'ятають сімейні традиції. Однак переважно до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу

потрапляють діти з неблагополучних, асоціальних рідних сімей, чії батьки позбавлені або обмежені в батьківських правах, та бездомні діти, яким притаманні обмеженість мотиваційної сфери, підвищена психічна тривожність, деформація соціальних орієнтирів, порушення естетичних і духовних потреб, гігієнічна неохайність. Проте ці діти мають зазвичай негативне, але певне уявлення про сімейні відносини. З іншими проблемами мають справу прийомні батьки / батьки-вихователі, беручи на спільне проживання сиріт від народження, які проживали в державних закладах: адаптаційні порушення, проблеми психічного розвитку (депресія, дитяча шизофренія, епілепсія, аутизм), госпіталізм, що виявляється в превалюванні емоційно негативного стану, страхів, нав'язливих рухів. Ці особливості соціально-психічного розвитку складно піддаються корекції, а, зважаючи на відсутність у дітей реальної сімейної взаємодії, недостатні прояви позитивних соціально-рольових орієнтирів спричиняють додаткові можливі труднощі в процесі виховання в середовищі прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу.

Зважаючи на означені проблеми, обов'язковою є попередня робота з кандидатами щодо створення альтернативних форм сімейного влаштування дітей: проведення бесід, первинний збір документів, встановлення житлових умов, перевірка інформації про кандидатів, проходження ними спеціального тренінгового курсу, підготовка соціальними працівниками пакета документів стосовно доручення кандидатів до бази даних служб у справах дітей, їх затвердження на засіданні уповноваженого органу та внесення в базу даних потенційних прийомних батьків / батьків-вихователів. Очевидно, останніми не можуть бути особи, котрі не пройшли курс відповідної підготовки, а також визнані недієздатними, позбавлені батьківських прав, інваліди I, II груп, алко-, наркозалежні, хворі на СНІД (окрім сімей, які виховують дітей з ВІЛ-інфекцією) та ін. Важливо за допомогою діагностичних методик виявляти мотивацію кандидатів. Т. Шульга виокремлює п'ять основних груп батьків-вихователів, зважаючи на провідний мотив їхньої діяльності: батьки з чітким батьківським ставленням до дітей, молоді й романтично налаштовані люди, професійні педагоги, люди, котрі намагаються самоствердитися через створення сім'ї, та ті, які бажають отримати матеріальні блага [6, с. 111–112]. Зрозуміло, що представники останніх трьох груп є небезпечними кандидатами на створення прийомних сімей / дитячих будинків сімейного типу, оскільки можуть провокувати нервові перенапруження дитини, характеризуються корисними мотивами, браком гуманного ставлення.

Рішення про створення прийомної сім'ї / дитячого будинку сімейного типу приймають районна, районна в містах Київ та Севастополь державна адміністрації, виконавчий комітет міської ради на основі заяви сім'ї. Життєдіяльність останньої соціально супроводжується

для досягнення її максимальної самостійності у виконанні внутрішньо-сімейних та соціальних функцій. Саме під час соціального супроводу як виду соціальної роботи, спрямованого на забезпечення оптимальних умов життєдіяльності сім'ї завдяки наданню допомоги, необхідних соціальних послуг, періодично планується та реалізується діяльність з дитиною, батьками, членами сім'ї, соціальним оточенням. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» (2003 р.), останні являють собою комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, котрі перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя [3]. Планом соціального супроводу прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу передбачаються конкретні заходи з надання соціально-економічних, юридичних, соціально-педагогічних, психологічних, соціально-медичних, інформаційних та інших послуг для забезпечення умов підвищення виховного потенціалу сім'ї та виховання, розвитку дітей [2; 4]. До розроблення та реалізації соціальних послуг долучають різних спеціалістів: соціальних педагогів, соціальних працівників, психологів, юристів та ін.

Соціально-економічні послуги передбачають допомогу в: залученні додаткових ресурсів для задоволення потреб сім'ї в лікуванні, оздоровленні; своєчасному отриманні батьками державних виплат; вирішенні проблеми працевлаштування дітей після досягнення ними повноліття або закінчення навчання. Юридичні послуги надаються у вигляді консультування з питань чинного законодавства; захисту прав та законних інтересів сім'ї в органах державної влади, інших закладах; допомоги в оформленні документів; здійснення правової освіти батьків і дітей. Надаючи соціально-медичні послуги, спеціалісти акцентують на допомозі у вирішенні питань підтримки й охорони здоров'я дітей, проходженні медичного огляду, забезпеченні регулярного медичного обслуговування тощо. Психологічні послуги спрямовані на допомогу дитині в адаптації до нової сім'ї, запобігання виникненню конфліктів; формування почуття власної гідності, адекватної самооцінки, самостійності; подолання затримок у розвитку, а також психічних, психологічних проблем, пов'язаних з хворобами, жорстоким ставленням тощо. У рамках інформаційних послуг надається інформація про ресурси суспільства та їхнє використання в інтересах дитини, послуги, які можна отримати в центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; розповсюджуються буклети, листівки, пам'ятки, плакати соціального спрямування.

Оскільки в компетенції соціального педагога — здійснення соціально-педагогічних послуг, розглянемо ретельніше їх характеристику

та зміст діяльності спеціаліста з прийомними сім'ями й дитячими будинками сімейного типу.

Надання соціально-педагогічних послуг передбачає: допомогу у виявленні різноманітних інтересів та потреб дітей, залучення їх до науково-дослідницької, гурткової діяльності; просвітницьку роботу зі всестороннього та гармонійного розвитку дітей, питань розвитку сім'ї, сімейних відносин, здорового способу життя; організацію навчання батьків ефективних методів виховання без покарання; допомогу батькам у здійсненні статевого виховання тощо.

Діяльність соціального педагога з прийомними дітьми / дітьми-вихованцями, базуючись на принципах чесності, послідовності, безумовного прийняття дитини, її залучення до планування й оцінки роботи, передусім спрямована на допомогу дитині в її адаптації до нового сімейного середовища. Дитині необхідно засвоїти певні соціальні цінності, норми поведінки, розвивати якості, здобути знання, важливі для її подальшої соціалізації, зокрема: знати свої права й обов'язки; фінансову цінність продуктів, іграшок, освіти, особливості розподілення сімейного бюджету; розвивати здібності через навчання, відвідування позашкільних закладів, здійснення професійного вибору; засвоювати ролі «матері», «батька», усвідомлювати своє місце в новій сім'ї; бути відповідальними за власні дії, вміти вирішувати конфлікти, обстоювати свої інтереси, толерантно ставлячись до інших. З метою успішної соціальної адаптації прийомної дитини / дитини-вихованця соціальний педагог має інформувати останню про можливості використання інфраструктури міста, організацій, закладів, куди можна звернутися в разі необхідності за конкретною допомогою; ознайомити з правами й обов'язками після досягнення повноліття; інформувати про біологічних батьків, родичів для підтримання контактів дитини з тими, хто може позитивно впливати на неї тощо [4].

У своїй діяльності соціальний педагог має зважати на те, що декотрі з дітей стали жертвами насилля (фізичного, сексуального, економічного, психологічного) в попередніх сім'ях, відтак, потребують специфічних напрямів роботи. З метою формування правової грамотності дітей щодо злочинів проти особистості, навчання безпечної поведінки для захисту від агресії оточуючих, формування позитивних ціннісних орієнтацій стосовно майбутньої сім'ї, виховання дітей соціальний педагог може проводити індивідуальні профілактичні бесіди, тренінгові вправи, соціально-рольові ігри, переглядати з дітьми відеоматеріали з проблеми насилля з подальшим обговоренням, інформувати через рекламу соціальної допомоги послуги, які надаються в центрах, притулках, службах, для підвищення рівня обізнаності щодо проблеми, причин, різновидів, наслідків жорстокого ставлення до дітей у сім'ї, можливості допомоги в разі факту насильства.

Наприклад, з дітьми, котрі зазнали фізичного насилля (травм, що призводять до порушень фізичного, психічного здоров'я, соціального розвитку), здійснюється діагностичне обстеження на наявність психічних, соматичних захворювань, соціальних девіацій; корекція поведінки дитини через усвідомлення нею факту соціально-психологічної захищеності в новому сімейному, соціальному середовищі, навчання соціально прийнятних проявів поведінки.

Для підвищення виховного потенціалу прийомної сім'ї / дитячого будинку сімейного типу з батьками проводиться діагностична, просвітницька, психолого-педагогічна, практично-діяльнісна робота за допомогою таких методів, форм: планове навчання й навчання за запитом батьків, групова інтерв'язія, очне та телефонне консультування, бесіди, професійні супервізії; методи формування свідомості, організації діяльності, формування позитивного соціального досвіду, стимулювання і мотивації діяльності й поведінки, контролю [5].

З метою зміцнення позитивних настанов батьків стосовно прийомної дитини / дитини-вихованця, недопущення жорстокого ставлення до неї необхідне обговорення важливості прийняття дитини такою, яка вона є, без посиленних вимог, з урахуванням віку, можливостей. Здійсненням соціального патронажу сімей, просвіти через Інтернет, літературу, проведенням батьківських вечорів, дискусій, соціально-психологічних, соціально-педагогічних тренінгів уможливується профілактика помилок у виховному процесі: механічного перенесення досвіду виховання рідних дітей, бажання досягти позитивних результатів за стислі проміжки часу, унікальності проблем, порівняння рідних та прийомних дітей / дітей-вихованців.

Про гармонійність сімейних стосунків свідчать такі показники: взаєморозуміння, довіра, повага між батьками й дітьми, самостійність і відповідальність дітей по мірі дорослішання, ефективне використання засобів запобігання та вирішення конфліктних ситуацій і конфліктів. Створення сприятливого середовища для консолідації втурішньосімейних та соціальних сімейних зв'язків неможливе без правильної організації, виховної спрямованості, одухотворення дозвілля всіх членів родини, оскільки саме так вона набуває нового, якіснішого рівня, збагачуючись традиціями, звичаями, ритуалами, святами. Наприклад, сімейні традиції є засобом захищеності кожного члена сім'ї, позитивного сприйняття світу, створення неповторних дитячих спогадів, гордості за себе і свою сім'ю. Сімейні ритуали (вечеря, казка на ніч, недільні прогулянки, щорічні відпустки тощо), обрядовість (весільна, похоронна), свята (День народження, Новий рік, 8 березня, День Дитини, День Матері, День Батька, День Родини) — це зміцнення членами сім'ї власної значимості, самоствердження в сім'ї й зовнішньому світі. Саме прийомні батьки / батьки-вихователі власним прикладом повинні навчати дітей читати «правильні книги», переглядати корисні, пізнавальні телепередачі,

користуватися Інтернетом як засобом позитивного саморозвитку особистості; активним, здоровим відпочинком (сімейна риболовля, дайвінг, полювання, туризм, відвідування театрів, виставок тощо) емоційно переживати пригоди, милуватися природною красою та культурною естетикою, набувати життєво необхідних навичок, спілкуватися із цікавими людьми; участю сім'ї у волонтерській діяльності продуктивно проводити вільний час, виконуючи добрі справи [1].

Оскільки соціальний педагог є й координатором зв'язків сім'ї та інших соціальних інституцій, установ, у процесі надання послуг важлива його співпраця з педагогічними колективами закладів освіти, зокрема через проведення засідань круглого столу, консультування з проблем розвитку дітей, спільне планування подальших дій щодо індивідуального, соціального розвитку прийомної дитини / дитини-вихованця. Співпраця із структурними підрозділами місцевих органів влади здійснюється через проведення засідань круглих столів, семінарів, тренінгів та слугує вирішенню проблем, пов'язаних з перебігом соціального супроводу прийомних сімей / дитячих будинків сімейного типу [5].

Таким чином, альтернативні форми сімейного влаштування дітей-сиріт і позбавлених батьківського піклування мають усі можливості, щоб забезпечити всесторонній гармонійний розвиток дітей, закласти основи їх повноцінної соціалізації в суспільстві через освоєння сімейних цінностей, підготовку до трудової діяльності, розвиток здібностей, обдарувань тощо, що вможливить спрямованість особистості на позитивну самореалізацію в різноманітних сферах життєдіяльності. Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є розробка технології соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Список літератури

1. Ключан Ю. В. Анімація сімейного дозвілля як акмеологічна засада сімейного життя / Ю. В. Ключан // Вісн. Луганськ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка : зб. наук. пр. № 4 (215) : в 2 ч. Ч. 2. / Луганськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; відп. за випуск: О. Л. Караман, Я. І. Юрків. — Луганськ : Луганськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2011. — С. 53–57.
2. Міхеєва О. Соціальний супровід прийомних сімей як один із видів соціально-педагогічної підтримки / О. Міхеєва // Соціально-педагогічна підтримка сім'ї з дитиною : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару, 20 березня 2014 р. — Запоріжжя : Запорізьк. нац. ун-т, 2014. — С. 48–50.
3. О социальных услугах : закон Украины от 19 июня 2003 г. № 966-IV [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.licinfo.com.ua/ru/pro-sotsialni-poslugi.html>. — Загл. с экрана.
4. Створення та соціальний супровід прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу : навч.-метод. посіб. / авт.-упоряд.: Г. Лактіонова, Ж. Петрочко, А. Калініна та ін. — Київ : Наук. світ, 2006. — 270 с.
5. Тунтуєва С. Соціально-педагогічна робота з прийомною сім'єю та дитячим будинком сімейного типу (на прикладі Луганського обласного

- відділення міжнародної благодійної організації «Благодійний фонд «СОС Дитяче містечко») / С. Тунтуєва // Соціально-педагогічна підтримка сім'ї з дитиною : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару, 20 березня 2014 р. — Запоріжжя : Запорізьк. нац. ун-т, 2014. — С. 78–79.
6. Шульга Т. И. Работа с неблагополучной семьей / Т. И. Шульга. — М. : Дрофа, 2007. — 254 с.

Надійшла до редколегії 27.08.2014 р.

УДК 336.76:159.923

С. В. ЛУБЕНЕЦЬ,
О. М. ХАРЦІЙ, Г. В. АФЕНЧЕНКО

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Розглянуто основні особливості психологічних аспектів торговельно-інвестиційної діяльності на сучасних фінансових ринках.

Ключові слова: психологічні якості, інвестиційне мислення.

Рассмотрены основные особенности психологических аспектов торгово-инвестиционной деятельности на современных финансовых рынках.

Ключевые слова: психологические качества, инвестиционное мышление.

The main features of the psychological aspects of trade and investment in modern financial markets are discussed.

Key words: psychological quality, investment thinking.

В останні роки з появою мережі Інтернет та розвитком автоматизованих торгових систем популярності й актуальності набула автоматизована торгово-інвестиційна діяльність на фінансових, валютних і товарних ринках. Згідно з багаторічним фінансово-інвестиційним досвідом професійних фінансових аналітиків та інвесторів [1–4], одним із вирішальних чинників успішності інвестування є правильні торгова психологія й інвестиційне мислення. У зв'язку із цим, під час підготовки фахівців у галузі інвестування на фінансових ринках актуально розглянути найважливіші аспекти формування необхідних психологічних якостей.

Нині в процесі підготовки фахівців у галузі інвестування на фінансових, валютних і товарних ринках, а також підвищення їх кваліфікації зазвичай основна увага приділяється вивченню різних торгових стратегій та вдосконаленню механічних правил торгівлі. Цьому сприяють наявність та застосування різних існуючих методів та теорій, оснований на фундаментальному й технічному аналізові ринків [4; 5]. Водночас ігнорування важливості психологічної складової інвестування призводить до емоційної залежності результатів інвестування, що може бути руйнівним для торговельних рахунків інвесторів та загрожує їм повним відходом від торгово-інвестиційної діяльності. Тому увага інвестора до психологічних аспектів торгівлі може